

Я. С. Галецька, аспірантка

МИНУЛЕ УКРАЇНИ В ДОСЛІДЖЕННЯХ ПОЛЬСЬКОГО НАУКОВЦЯ ЯНА ГІЖИЦЬКОГО (XIX – поч. XX ст.)

На основі аналізу літературних джерел розглянуто внесок польського вченого Яна Гіжицького у розвиток історичних досліджень. З'ясовано його роль у становленні краєзнавчого руху в Україні. Проаналізовано біографічні дані і творчий доробок польського дослідника.

Ключові слова: Ян Гіжицький, польський вчений, історичні дослідження, праця Україна.

Серед представників польських дослідників XIX – поч. XX ст. талановитим є історик і краєзнавець Ян Марек Гіжицький (1844–1925) [3, s.1096]. Ця постать є мало відомою в українській історіографії. Його перу належить більше 10 книг і біля сотні публікацій в польській науковій періодиці. У цій розвідці досліджується цінність наукового доробку Я. Гіжицького та розглядається значення його робіт для подальшого розвитку краєзнавства в Україні.

На дослідження вченого звертали увагу як польські так і українські дослідники. Його біографічні дані простежено в працях З. Люба-Радзимінського [10], Д. Сверчинської [12], Л. Баженова [1], І. Ярмошика [2]. Але окремої розвідки, яка б детально простежила погляди Яна Гіжицького на історію України немає. Завданням цієї статті буде проаналізувати науковий доробок польського вченого та визначити значення його діяльності для розвитку краєзнавства в Україні.

Ян Марек Антоній Гіжицький (пол. Jan Marek Antoni Giżycki) народився 7 травня 1844 року, в с. Михнівка Старокостянтинівського повіту (тепер Ізяславський район) [1, с.192]. Польський дослідник дуже рідко підписував своє ім'я, використовував близько десятка псевдонімів, наприклад, J.G., J.M.G., Марек Гоздава, Ян Марек, Кристин Мазовецький (на згадку про свого предка, Кристин Гіжицький, мазовецький воєвода), Модест Міхновецький (від імені його дружини та місця народження), Мозгава (герб родичів), Смора, Теофілополітан і, мабуть, найпоширеніші – Волиняк [12, s.326].

Походив із дуже старої дворянської родини XV століття. Спочатку він здобував освіту вдома, у Михнівці та в Богданівці, потім у Черноострівській повітовій дворянській школі [11, s.22]. Через декілька років перевівся у гімназію в Кам'янці-Подільському [14]. Підсумкові екзамени здавав в 1865 р. у м. Рівному Волинської губернії. Потім вступив на юридичний факультет Новоросійського (Одеського) університету. Через рік перевівся на філологічний факультет Дерптського (Тартуського) університету, який закінчив близько 1872 р. зі ступенем кандидата слов'янської філології [13]. Він знав – окрім польської – українську, російську, німецьку мови та латинь. Він також розмовляв литовською, латвійською та французькою мовами. З цією філологічною освітою він став учителем середньої школи (професором) німецької, російської мов та історії, спочатку в м. Тарту, потім з 1878 р. у м. Мітаві.

Гіжицький – історик-архівіст та викладач за покликанням. Досліджував матеріали Вільнюського та Львівського архівів давніх актів. З 1895 року він назажди переселився до Кракова, де вчителював, підробляв у різних конторах і установах, часто публікувався у часописах, але до 1918 р. він відвідував рідні місця на Україні (сс. Сковородки, Крутлики, Новоселицю,

Михнівку, Богданівці й ін.), розшукував на Волині приватні архіви і використовував їх оригінальні документи у своїх працях [10, s.235]. Останні роки життя він провів у злиднях й хворобах. Помер 25 червня 1935 року. Похований у Кракові. Такі основні біографічні дані волинознавця Яна Гіжицького [15].

У його науковій діяльності Л. Баженов зазначає три головних напрями дослідження: «історія католицької і уніатської конфесій, історія освіти та загальна історія краю, його міст і сіл» [1, с.192].

В своїй праці «Spis klasztorów unickich Bazylianów w wojewódstwie Wołyńskiem» [4] Я. Гіжицький виклав у алфавітному порядку історико-статистичні відомості про 40 уніатських чоловічих монастирів Волинської губернії за період XVII-XVIII ст. Досліджуючи цю постать І. Ярмошик зазначає: «автор наголосив, що це далеко не повний перелік базиліанських закладів, бо вичерпних відомостей про їх кількість у Польщі немає, чимало із них були маловідомими навіть для сучасників, а відомості про них у письмових документах, рукописних та друкованих, часто дуже фрагментарні. Автор висловив стурбованість, що російські автори, маючи належний доступ до монастирських архівів, опрацьовуючи історію православних святинь, дуже мало відомостей подають про уніатські. Він навіть сумнівався чи всі заклади йому вдалося згадати у своїй монографії» [2, с.95]. Є дані про засновників релігійних та миряни, про засновників та благодійників, про релігійних вчителів та видатних студентів, про їх досягнення, іноді навіть про літературні твори [12, s.330].

Цікавила польського дослідника історія кармелітських кляшторів та навчальних закладів при них. Цьому присвятив двохтомну монографію «Z przeszłości karmelitów na Litwie i w Rusi» [6]. Зібравши раніше не опубліковані матеріали із архівів Кракова, Львова та інших міст йому вдалося відобразити детальну картину розвитку кармелітського ордену на території Литви та України (Волині, Поділля, Київщини), подати факти із різних сфер життя та діяльність ченців цього католицького ордену, біографічні дані про зверхників, рядових монахів [2, с.95]. У праці згадуються монастирі у Коростені, Олевську, Острозі, Ушомирі, Заславлі, Луцьку, Лабуні, Дубно та інших місцевостях України.

Вивчаючи тринітаріанство на території України Я. Гіжицький свої дослідження виклав у монографії «Trynitarze na Wołyniu, Podolu i Ukrainie» [5]. У праці І. Ярмошика простежено про тринітаріїв: «у маєтку Вельгорських Горохові на Волині, Збаражі, Брацлаві, у Чолганському замку та Білому Камені, про які є лише окремі згадки (тут варто зазначити, що містечко Теофіполь, де був один з найвідоміших осередків тринітаріїв на Волині, було назване на честь княгині

Теофіли з Яблоновських у 1681 році, а раніше мало назви Камінь, Білий Камінь, Чолган, Чолганський Камінь – на честь родини Чолганських, яка володіла містечком» [2, с.96].

Значний внесок у розвиток історії України здійснює монографія «Spis ważniejszych miejscowości w powiecie Starokonstantynowskim na Wołyniu...» [9], яка була надрукована у Кракові на кошти волинських меценатів. В ній відображено історико-краєзнавчі відомості лише одного Старокостянтинівського повіту Волинської губернії. Я. Гіжицький виступає як палкий патріот польської держави. Така позиція була характерна майже для всіх польських дослідників XIX ст. Він вважав, що Волинь є невід'ємною частиною Польської держави. В цій книзі, що займає майже 800 сторінок тексту та ілюстрацій, з великою любов'ю до цього краю подана історія містечок і сіл України, змальовані пам'ятки природи, життя і побут населення, його культура. Найбільший нарис присвячено самому повітовому місту [9, с.361-419]. В праці використав маловідомі тоді джерела й архівні документи, взяті з Краківського, Варшавського, Львівського та монастирських і приватних поміщицьких архівів Волині, здобутки польської історіографії XVIII – початку XX ст. Ця праця є досить актуальною у дослідженні історії України.

Отже, Ян Гіжицький опублікував понад десяток книжкових досліджень та видав кілька десятків статей про історію освіти, історію монастирів, переважно василіян, та церков. На сьогоднішній день праці Гіжицького є джерелом до вивчення історії України і заслуговують на всебічне використання при створенні об'єктивної історії краю.

Список використаних джерел:

1. Баженов Л.В. Историчне краєзнавство Правобережної України XIX – початку XX ст.: Становлення. Історіографія. Бібліографія. Хмельницький: Доля, 1995. 256 с.
2. Ярмошик І. Волинезнавчі дослідження Яна Марєка Гіжицького (1844-1925 рр.). *Часопис української історії*. Київ, 2010. Вип. 18. С. 94-99.
3. Warmiński J. Giżycki Jan Marek. Encyklopedia Katolicka. Lublin, 1989. T. V. S. 1096-1097.

4. Wołyniac (Giżycki J. Spis klasztorow unickich Bazylianow w wojewodztwie Wołyńskiem. Krakow, 1905.148 s.
5. Wołyniac. Trynitarze na Wołyniu, Podolu i Ukrainie. Krakow, 1909-1912. T. 1-2.
6. Wołyniac. Z przeszlosci karmelitow na Litwie i Rusi. Z przedmowa F. Rawity-Gawronskiego. Krakow, 1918. Cz. I. 521 s.; Cz. 2. 251 s.
7. Wołyniac. Wzskaz klastorowow dominikanskich prowincji Ruskiej. Krakow, 1923. 400 s.
8. Wołyniac. Spis szkol srednich na Litwie i Rusi zniszczonych przed rzad rosyjski. *Polska w kulturze powszechnej*. Krakow, 1918. T. 1. S. 413-419.
9. Wołyniac (Giżycki J.M.) Spis ważniejszych miejscowosci powiecie Starokonstantynowskim na Wołyniu. Starokonstantynow (Krakow): Naklad niektorych ziemian wołyńskich, 1910. 767 s.
10. Radzyński Luba Z. Jan Marek Godzawa Giżycki. Wspomnienia posmiertne *Rocznik towarzystwa heraldycznego we Lwowie*. Lwów, 1926. T. 7. S. 233-243.
11. Rolle K. Jan Marek Antoni Giżycki. *Polski słownik biograficzny* Wrocław, 1959. T. VIII. S. 22-23.
12. Świerczyńska D. Jan Marek Giżycki jako historyk szkolnictwa zakonnego. Київські полоністичні студії. К., 2015. Т. XXVI. С. 325-331.
13. Баженов Л.В. Ян Марєк Гіжицький – дослідник історії Волині і Старокостянтинівщини. *Національний природний парк «Подільські товтри»*. URL: <https://tovtry.com/ua/history/statti/postati/gizhyckij.html>. (дата звернення: 20.11.2020).
14. Гіжицький Ян-Марєк. *Енциклопедія сучасної України*. URL: http://esu.com.ua/search_articles.php?id=25615. (дата звернення: 22. 11.2020).
15. Ян Марєк Гіжицький – дослідник історії Волині і Старокостянтинівщини. URL: <https://khamelnytsky.at.ua/publ/2-1-0-41>. (дата звернення: 19. 11.2020).

The paper investigates the contribution of the Polish scientist Jan Giżycki into the development of historical research. His role in establishing regional studies movement in Ukraine has been specified. The biographical data and scientific achievements of the Polish researcher have been analyzed.

Keywords: Jan Giżycki, a Polish scientist, historical research, work, Ukraine.

Отримано: 24.11.2020

УДК 94(410+497)«1914/1918»

А. Я. Грачов, аспірант

БРИТАНСЬКА ЗОВНІШНЯ ПОЛІТИКА НА БАЛКАНАХ (1914-1918) В НОВОЗЕЛАНДСЬКІЙ ПРЕСІ

У статті розглянуто висвітлення британської зовнішньої політики на Балканах в пресі Нової Зеландії, проаналізовано тематику та хронологію публікацій з точки зору відображення активності Foreign Office на різних напрямках дипломатії щодо регіону.

Ключові слова: Велика Британія, Нова Зеландія, Балкани, Foreign Office, дипломатія, зовнішня політика, преса.

Преса в дослідженні зовнішньої політики може видатися слабким, необ'єктивним та ненадійним джерелом. На перший погляд, преса не здатна відкрити істинних мотивів зовнішньої політики, внутрішньої дипломатичної «кухні», подій, що їх владні кола приховують від загалу. В часи війни преса потрапляє під цензуру, позбавляється об'єктивності в трактуванні подій та оцінках.

Тим не менш, пресу можна читати «між рядками»: риторика журналістів, увага до окремих питань,

об'єми та зміст публікацій свідчать про (в випадку даного дослідження) активність та характер зовнішньої політики на певних напрямках. Оцінка публічних осіб, народів, держав є відображенням зовнішньополітичних пріоритетів: слід очікувати, що союзники або потенційні союзники будуть згадані в позитивному світлі, в той час як вороги або потенційні вороги – в негативному. Об'єм та зміст публікацій може свідчити про увагу щодо одних проблем дипломатії та її відсутність стосовно інших, що, знову ж таки, яскраво відо-